Pirma dalis

NORS IR NE GRAŽUOLĖ

Tai buvo nemeilė iš pirmo žvilgsnio.

Traukiniui palikus paskutinę Latvijos stotį, pavadintą nemelodingu Zėlupės vardu, pradundėjus geležiniu tiltu ir priartėjus prie Rusijos sienos, Nikolas pasislinko prie kupė lango ir liovėsi klausytis švebeldžiuojančio kaimyno plepalų.

Aivaras Kalinkinas, grietinės eksporto specialistas, taip didžiavosi savo anglų kalbos žiniomis, kad pereiti su juo į rusų atrodė tiesiog žiauru, be to, turint omenyje, kaip latvių komersantas atsiliepdavo apie nesenus savo tėvynainius, vargu ar jis būtų panorėjęs bendrauti Puškino ir Dostojevskio kalba. Nuo pat Rygos verslininkas treniravosi vartoti idiominius posakius ir *past perfect continuous* su romiu britu, vadindamas šį ponu Fendorainu. Kad išvengtų klausimų apie savo etnines šaknis, – juk atsakymai į juos labai užsitęstų, – Nikolas nesiėmė aiškinti, kad vizitinėje kortelėje užrašytas „Fandorine" vardas tariamas kitaip.

Jis pats nelabai suprato, kodėl nusprendė nusigauti iki Rusijos tokiu aplinkiniu keliu: garlaiviu iki Rygos, o iš ten – traukiniu. Kur kas paprasčiau ir pigiau būtų buvę sėsti į lėktuvą Hitrou ir po kokių trijų valandų nutūpti ant rusų žemės Šeremetjevo oro uoste, kuris, anot Bėdekerio kelionės vadovo, nutolęs nuo Maskvos vos 20 minučių kelio. Tačiau rusų Fandorinų giminės pradininkas kapitonas Kornelijus fon Dornas prieš trìs šimtus metų keliauti lėktuvu negalėjo. Kaip, beje, ir traukiniu. Vis dėlto fon Dornas turėjo judėti beveik tuo pačiu keliu: jūra aplenkti neramią Lenkiją, išsilaipinti Mintaujoje arba Rygoje ir prisijungti prie kokio nors pirklių karavano, keliaujančio į laukinių maskvėnų sostinę. 1675 metais protėvis visų greičiausiai irgi kėlėsi per šią tingią, po tiltu tyliai raibuliuojančią upę. Ir jaudinosi prieš

susitikdamas su nepažįstama, pusiau mistine šalimi – lygiai taip pat, kaip dabar jaudinosi Nikolas.

Tėvas sakydavo:

„Jokios Rusijos nėra. Supranti, Nikola, yra tik geografinė erdvė, kurioje anksčiau plytėjo taip pavadinta šalis, bet visi jos gyventojai jau išmirė. Dabar Koliziejaus griuvėsiuose gyvena ostgotai. Kūrena laužus ir gano ožkas. Ostgotai turi savo papročius ir tradicijas, savo kalbą. Mums, Fandorinams, šitie dalykai nerūpi. Skaityk senus romanus, klausyk muzikos, vartyk albumus. Tai ir yra mūsų su tavimi Rusija."

Be to, dabartinius rusų valstybės gyventojus seras Aleksanderis vadino naujaisiais rusais – ir tą pradėjo daryti kur kas anksčiau, nei šis terminas prilipo šių dienų nuvorišams, visai neseniai ėmusiems siūdintis kostiumus pas brangius Savil Rou siuvėjus ir siųsti savo vaikus į geriausias privačias mokyklas (na, žinoma, ne į pačias geriausias, o į tas, kurios priima tik už pinigus). Vyresniajam Fandorinui atrodė, kad naujaisiais rusais tapo visi Sovietų šalies gyventojai, tokie nepanašūs į senuosius rusus.

Seras Aleksanderis, endokrinologijos šviesulys, – tik sprindis, ir būtų Nobelio laureatas, – niekada ir niekur neklysdavo, todėl Nikolas gana ilgai klausė tėvo patarimo ir laikėsi atokiai nuo protėvių tėvynės. Juo labiau kad mylėti Rusiją iš tolo iš tikrųjų pasirodė ir paprasčiau, ir maloniau. Pasirinkta specialybė – devynioliktojo amžiaus istorija – leido jaunėliui Fandorinui apsaugoti šį šviesų jausmą nuo rizikingų išbandymų.

Praeito šimtmečio, ypač antrosios jo pusės, Rusija atrodė gana padoriai. Žinoma, ir tada dvigalvio erelio šešėlyje buvo krečiama daugybė niekšybių, tačiau visos šios niekšybės buvo nuosaikios, atitiko Europos istoriją ir dėl jų buvo galima atleisti. O ten, kur padorumas išsekdavo ir virsdavo beprasmiu rusišku maištu, užsibaigdavo ir profesinių Nikolo Fandorino interesų sritis.

Pati patraukliausia istorijos magistro ir Rusijos santykių pusė buvo absoliutus jų platoniškumas – juk riteriška tarnystė savo Širdies Damai nereikalauja kūnų artumos. Kol Nikolas studentavo, dirbo aspirantu ir rašė disertaciją, jo atotrūkis nuo „blogio imperijos" neatrodė toks jau keistas. Tada, Afganistano, Korėjos lainerio ir nemalonėn puolusio vandenilinės bombos išradėjo epochoje, daugelis profesinius tyrimus atlikusių slavistų buvo priversti tenkintis knygomis ir emigrantų archyvais. Bet vėliau šią Eurazijos valstybę apnikę pikti kerai ėmė sklaidytis. Socialistinė imperija pasviro šonan ir fantastišku greičiu suskilo į gabalus. Per kelerius metus Rusija spėjo tapti madinga ir tuojau pat išeiti iš mados. Kelionė Maskvon nebebuvo laikoma nuotykiu, kai kurie rimti tyrinėtojai netgi apsirūpino nuosavais butais Kutuzovo prospekte ar Pietvakariuose, o Nikolas toliau puoselėjo ištikimybės įžadus senajai Rusijai ir iš tolo stebėjo naująją – taip sparčiai besikeičiančią ir neaišku kur judančią.

Išmintingasis seras Aleksanderis kalbėjo: „Visuomenė greitai keistis gali tik į blogąją pusę – tai vadinama revoliucija. O visi geri pokyčiai, vadinami evoliucija, vyksta labai labai lėtai. Netikėk naujarusių melagystėmis apie žmogiškąsias vertybes. Ostgotai dar parodys tikrąjį savo veidą."

...Kaip visada, tėvas pasirodė esąs teisus. Istorinė tėvynė mestelėjo Nikolui nemalonią staigmeną – pirmą kartą gyvenime jis ėmė gėdytis rusiškos savo prigimties. Seniau, kai šalis vadinosi Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga, buvo galima su ja nesitapatinti, tačiau dabar, kai ji susigrąžino kerintį ankstesnį pavadinimą, atsiriboti nuo jos pasidarė sunkiau. Vargšas Nikolas griebdavosi už širdies per televiziją matydamas Kaukazo bombardavimus ir skausmingai išsiviepdavo išvydęs girtą Rusijos prezidentą, diriguojantį persigandusiems Berlyno muzikantams. Atrodytų, kad Londono istorijos magistrui neturėjo rūpėti dramblotas dėdulė, buvęs partijos sekretorius, bet esmė ta, kad jis buvo ne tarybinis, o Sovietinis prezidentas. Juk pasakyta: pavadink daiktą kitu vardu, ir jis visiškai pasikeis...

Ak, ką ten prezidentas! Visų blogiausia, kad naujojoje Rusijoje ėmė reikštis košmariškas niekuo nepagrįsto išdidumo ir nepadorios saviplakos derinys: „Aš – caras, aš – vergas, aš – kirminas, aš – Dievas."[1] O kur dar nuolatinis išmaldos kaulijimas, lydimas grasinimų ir surūdijusios strateginės ginkluotės žvangesio? O, naujojo elito begėdystė! Ne, Nikolas anaiptol netroško nužengti savo dvasinės tėvynės žemėn, tačiau sielos gilumoje žinojo, kad šio susitikimo anksčiau ar vėliau neišvengs. Ir patyliukais ruošėsi.

Kitaip nei tėvas, kuris pabrėžtinai nesidomėjo Maskvos naujienomis ir iki šiol vietoje „lėktuvo" ir „atlyginimo" tardavo „aeroplanas"

[1] Gavrilos Deržavino odės „Dievas" eilutė. (Čia ir toliau – vert. past.).

ir „alga“, Fandorinas-fils[2] stengėsi būti visų Rusijos naujienų sūkuryje (dar vienas posakis, kurio ryžtingai nepripažino seras Aleksanderis), bičiuliavosi su atvykstančiais rusais ir specialiame bloknote puslapis po puslapio žymėdavosi naujus žodžius bei posakius: prieštvaninis muzonas = bloga muzika („prieštvaninis“ – sukurtas prieš tvaną, t. y. labai senas); kaip nukosėti toną = kaip pavogti tūkstantį rublių („nukosėti“ – artima „to cough“, „tona“ – tūkstantis kilogramų, sleng. tūkstantis rublių). Nikolas mėgo blykstelėti nepriekaištinga Maskvos tarme ir šiuolaikinės idiomatikos žiniomis kokios nors keliautojos iš Rusijos akyse. Neišdildomą įspūdį poniutėms palikdavo gerai išmoktas triukas: neįprastai paslaugus dvimetrinis londonietis prie lūpų priklijuota kvaila šypsena ir nepriekaištingu sklastymu per patį makaulės vidurį – žodžiu, grynas Anglas Anglaitis – staiga prabildavo: „Mieloji Nataša, ar nenušiaušime į Čelsį? Ten dabar iš koto verčiantis tūsas.“

* * * * *

Kitą dieną po to, kai Nikolas per televiziją gėrėjosi diriguojančio Rusijos prezidento meistriškumu, nutiko įvykis, tapęs pirmuoju jo žingsniu į tėvynę.

Žavingas ir niekada neklystantis seras Aleksanderis padarė vienintelę klaidą savo gyvenime. Kartu su žmona nutaręs vykti į Stokholmą (ši kelionė buvo ypač svarbi, nes turėjo pagreitinti neišvengiamą, tačiau kažko vis dar lūkuriuojančią Nobelio premiją), vyresnysis Fandorinas pasirinko ne lėktuvą, o neilgą ir malonų pasiplaukiojimą Šiaurės jūra „Kristianijos“ keltu. Taip, taip, ta pačia „Kristianija“, kuri dėl neįtikėtinai sutapusių kompiuterių trikdžių per rūką užlėkė ant naftos prisisiurbusio tanklaivio ir apsivertė. Dėl vietos plausteliuose kilo siaubinga necivilizuota spūstis, ir tie, kuriems vietų neužteko, iškeliavo tenai, kur baigia pūti Didžiosios armados galeonų nuolaužos. Nepaisant amžiaus, seras Aleksanderis buvo puikios fizinės formos ir tikrai būtų įstengęs patekti tarp išsigelbėjusių laimingųjų, tačiau sunku net įsivaizduoti, kad tėvas, gelbėdamas savo ir ledi Anos kailį, būtų galėjęs stumdytis su kitais keleiviais...

Palikus nuošalyje emocijas, itin būdingas tokiems skaudiems įvykiams, būtų galima pasakyti, kad dėl lemtingos taip ir nepaskelbto

[2] *Le Fils* (sen. pranc.) – sūnus.

laureato klaidos Nikolas paveldėjo titulą, buvusiose Pietų Kensingtono arklidėse įrengtą puikų butą ir pinigus banke, tačiau prarado išmintingą patarėją. Pažintis su Rusija tapo beveik neišvengiama.

Praėjus metams po pirmojo žingsnio buvo žengtas ir antrasis, lemiamas. Bet prieš pradedant pasakoti apie kapitono fon Dorno laiško skiautę ir iš Maskvos atkeliavusią paslaptingą banderolę reikia aprašyti vieną svarbią aplinkybę, kuri galbūt ir nulėmė jaunojo magistro elgesį bei veiksmus.

Ši aplinkybė įvardijama įžeidžiu posakiu „trūksta vieno varžto“, kurį Nikolas pasigavo iš trumpalaikės pažinties su kažkokiu naujarusiu (trūksta vieno varžto – vadinasi, varžtai ne visi; vart. siekiant pabrėžti, kad žmogus „neužbaigtas“, „nevisavertis“, „kažkoks neprisuktais varžtais“, – apie žm., kuris neranda sau vietos gyvenime). Posakis buvo šiurkštus, bet tikslus. Nikolas iš karto suprato, kad posakis tinka būtent jam, jis ir yra „neprisuktas“. Tabaluoja gyvenimu vadinamoje skylutėje, sukaliojasi aplink savo ašį, tačiau nieko neužgriebia ir neprilaiko – tik iš išorės atrodo, kad varžtas.

Talpus žodis „trūksta“ apskritai daug ką bylojo Fandorinui apie jį patį. Paimkime, pavyzdžiui, ūgį. Šešios pėdos ir šeši coliai – atrodytų, neūžauga nepavadinsi, į didžiulę planetos gyventojų daugumą Nikolas galėjo žvelgti iš viršaus apačion. Tačiau pavertus ūgį metrais išeidavo simbolinis skaičius: metras devyniasdešimt devyni. Šiek tiek trūksta iki dviejų metrų.

Tas pats ir dėl profesijos. Amžius, žinoma, kol kas vaikiškas – iki keturiasdešimties dar štai kiek, bet bendraamžiai jau išleido po vieną ar dvi monografijas, daugelis jau puikuojasi daktaro laipsniais, o vienas netgi pagerbtas Karališkosios istorikų draugijos naryste. Profesorius Krisbis, buvęs jo mokslinis vadovas, kartą prasitarė: Nikolas Fandorinas esą gal ir istorikas, bet mažo kalibro. Stambių trofėjų, tai yra naujų teorijų ir koncepcijų, jis nesumedžios – nebent smulkių faktografinių žvirblių prišaudys. Ir viskas dėl to, kad jam trūksta pastovumo, kantrybės ir nuoseklumo. Arba, kaip pareiškė gerbiamas profesorius, ant šiknos per mažai mėsos.

Argi ne apmaudu, ką? O jei žmogus alergiškas dulkėms? Jei archyve pasėdėjus dešimt minučių iš akių ištrykšta ašaros, ima tekėti nosis, rožinis sveikų skruostų raudonis pasidengia purpuro dėmėmis ir visiškai nusėda balsas? Taip, Nikolas niekada nesilankė vadinamosiose